

תערוכת גנזי ספרים

שבספריית אגודת חסידי חב"ד – ליובאוויטש

מוצגים בה הספרים העתיקים שבספריה – מתקופת ערש הדפוס
שנדפסו ב-100 השנים הראשונות של הדפוס העברי
(רל"ה 1475 – של"ד 1574)
כתבי-יד, כרוזים ומודעות עתיקים ונדירים

המקום:

אולם התערוכות של הספריה
770 איסטערן פארקוויי, ברוקלין, נ.י.

תאריך הפתיחה

ג' תמוז ה'תשע"ד – יום ההילולא העשרים של הרבי

שעות הפתיחה:

ימים ראשון-חמישי: בין השעות 12:00-5:00

יום –ששי: בין השעות 12:00-2:00

חוברת הדרכה

על ידי:

הרב שלום דובער לוין

ה"ר משה העלער

תוכן

א.	תורה נביאים וכתובים.....	ד
ב.	תלמוד בבלי.....	ה
ג.	מפרשי התנ"ך והתלמוד.....	ו
ד.	רבינו אלפס.....	ז
ה.	רמב"ם.....	ח
ו.	טור ושלחן ערוך.....	ט
ז.	ספרי הלכה.....	י
ח.	שאלות ותשובות.....	יא
ט.	ספרי מנין המצוות.....	יב
י.	ספרי חקירה.....	יג
יא.	ספרי קבלה.....	יד
יב.	סדורים ומחזורים.....	טו
יג.	ספרי דקדוק ושירה.....	טו
יד.	עלונים.....	טז

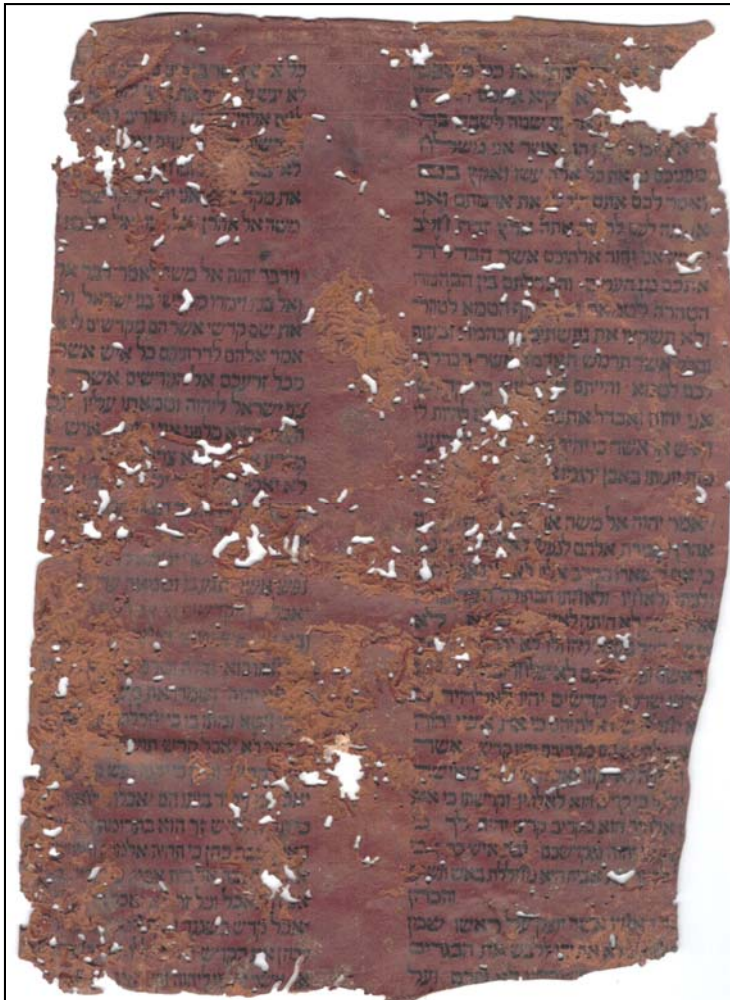

פתיחה

ספריית אגודת חסידי חב"ד - אהל יוסף יצחק - ליובאוויטש, ממקמת במרכז העולמי של תנועת חב"ד - 770 איסטערן פארקוויי, ברוקלין נ.י. והיא אחת מהספריות החשובות ונדירות, שבה שמורים יותר מרבע מיליון ספרים וכתבי יד, חלקם עתיקים ונדירים. בספריה ישנו גם אולם תערוכות, אשר בו מוצגים מפעם לפעם, פריטים מובחרים מתוך ארכיון הספריה, גנזך החפצים, תמונות, ספרים וכתבי-יד; כאשר כל שנה או שנתיים נבחר נושא מיוחד, שאליו מוקדשת התערוכה של השנה הזאת. לקראת יום ההילולא העשרים של הרבי - ג' תמוז ה'תשע"ד, נפתחת באולם התערוכות של הספריה - "תערוכת גנזי ספרים", אשר בה מוצגים הספרים העתיקים שבספריה - מתקופת ערש הדפוס, שנדפסו ב-100 השנים הראשונות של הדפוס העברי (רל"ה 1475 - של"ד 1574), כתבי-יד, כרוזים ומודעות עתיקים ונדירים. בתערוכה מוצג גם מחשב עם קטלוג הספרים שבספריה, אשר בו יכולים המבקרים לראות את תיאור הספרים המוצגים, ואת תיאור שאר הספרים שבספריה. בקטלוג הזה אפשר לראות גם תצלומי עשרות אלפי ספרים, מהספרים הנדירים שבספריה. כמו כן אפשר לקבל סיור מודרך של התערוכה - בוידאו שבמחשב.

א. תורה נביאים וכתובים

1 דף מתוך ספר תורה עתיק

"ספר תורה שבלה או נפסל נותנין אותו בכלי חרס וקוברין אותו אצל תלמיד חכם" (שו"ע יו"ד רפב, י). אמנם לפעמים ה' מגיע לידי נכרי, שה' משתמש עם הקלף שבו לכריכת ספרים.

בתקופת הערש של הדפוס, עדיין לא ה' הקרטון בשימוש, ולצורך כריכת הספרים רגילים היו להשתמש בלוחות עץ או עור, או מעין קרטון העשוי ממספר דפים מדובקים זה לזה.

בשעה שקיטלגנו בספריה את הספרים שנדפסו בראשית תקופת הדפוס, היינו מוצאים לפעמים בתוך הכריכה, דפים יקרי ערך ונדירים. חלק מהמוצגים שבתערוכה הזאת הוא מאותם דפים.

כזה הוא הדף שלפנינו, מפרשת קדושים-אמור (כ, כב - כב, טו), שהוצאנו מתוך כריכת ספר. והוא שמור בארכיון הספריה מספר 1708. ←

2 תורה - כתב-יד על קלף

ספר תורה נכתב בגלילה, על דפי קלף התפורים זה לזה. אמנם לפעמים כתבו את התורה על דפי קלף שנכרכו כספר שלנו, לצורך לימוד, וניקדו אותם כחומשים שלנו.

חומש כזה מוצג לפנינו, השמור בארכיון הספריה מספר 1906.

3 נביאים עם פירוש הרד"ק - שונצינו רמ"ו

אחד מבתי הדפוס העבריים הראשונים ה' בית הדפוס בשונצינו, שישד המדפיס יהושע שלמה שונצינו (ראה מספר 11), בשנת רמ"ג (1483). והדפיס בו קרוב ל-20 ספרים במשך 5 שנים.

הספר שלפנינו, שהדפיס בשנת רמ"ו (1486), הוא נביאים עם פירוש רבי דוד קמחי - הרד"ק (חבל נרבונו שבצרפת, תתק"כ 1160 - תתקצ"ה 1235), מגדולי הפרשנים והמדקדקים. הפנים באותיות מרובעות (רק חלקו מנוקד). והפירוש - באותיות רש"י. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 50456.

4 מגלת אסתר - קושטא רע"ח

אחרי גירוש ספרד, בשנת רנ"ב, התיישבו רבים מהמגורשים בקושטא, ופתחו בו כמה בתי דפוס עבריים (בתי דפוס לשפת המדינה לא נפתחו בה עד יותר ממאתים שנה מאוחר יותר). בית הדפוס הראשון נפתח שם על ידי האחים דוד ושמואל נחמיאש, שהועבר אחר כך לידי שמואל, בנו של דוד נחמיאש.

הספר שלפנינו הוא האחרון שהדפיס, בשנת רע"ח (1518), והוא מגלת אסתר עם פירוש רבי יצחק אבן ערמאה בעל העקידה (עקדת יצחק), ממגורשי ספרד (ק"פ 1420 - רנ"ד 1494). הפנים באותיות מרובעות מנוקדות, והפירוש באותיות רש"י.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 59674.

5 תהלים איוב - ויניציאה רע"ח

הדפוס הכי גדול בתקופה ההיא ה' הדפוס בוניציאה, שישד דניאל בומברג בשנת רע"ז. בשלושים השנים הבאות הדפיס בו ספרים רבים, על מנת להפיצם ברחבי תבל. את התנ"ך ואת התלמוד הדפיס מספר פעמים בתקופה זו. מתוכם מוצג כאן כרך תהלים-איוב, שנדפס בשנת רע"ח (1518).

6 תורה - ויניציאה רפ"ה

כמו כן מוצג כאן כרך התורה שהדפיס בשנת רפ"ה (1525) - מסדרת מקראות גדולות, עם כמה פירושים ועם המסורה הגדולה והקטנה.

7 תנ"ך - פריס ש"ד-ה

במקביל להדפסת תנ"ך בפורמט גדול, עם מפרשים, הדפיסו גם תנ"ך קטן ביותר - תנ"ך כיס, בלי תרגום ובלי פירושים. הכרך המוצג כאן הוא מהוצאות פריס ש"ד-ה (1544-1545), על ידי המדפיס רוברטוס סטפנוס.

ב. תלמוד בבלי

בארון הזה מוצגת התפתחות ספרי התלמוד, מתקופת הראשונים, שלמדו מתוך תלמוד המועתק על קלף, ועד להדפסת התלמוד בדפוס בומברג (ויניציאה ר"פ-רפ"ג), שבו נקבעה צורת הדף הקבועה של התלמוד, כפי שנדפסת מאז ועד ימינו.

8 תלמוד בבלי – כתב-יד על קלף

סיום עריכת התלמוד הי' לערך בשנת ד'רסד. כעבור כ-650 שנים חי הרמב"ם, המספר (הל' מלוה ולוה טו, ב), שהוא ראה גמרא הכתובה על הקלף לפני קרוב לחמש מאות שנה, כלומר קצת אחר סיום תקופת הגמרא.

בארכיון הספריה (מס' 1701) שמורים שלושה דפי תלמוד הכתובים על קלף (ממסכתות סנהדרין ושבועות), שמצאנו בתוך כריכת ספרים. לפנינו מוצג דף ממסכת סנהדרין. ←

9 תלמוד עם פרש"י – כתב-יד

רבי שלמה יצחקי (רש"י) היה גדול מפרשי התנ"ך והתלמוד (טריווש שבצפון צרפת, ד'תת 1040 – ד'תתס"ה 1105). פירושו על התלמוד הי' מועתק בקונטרסים ונקרא בשם "הקונטרס". בתקופה מאוחרת יותר התחילו להעתיקו על גליון התלמוד.

בארכיון הספריה (מס' 1702) שמורים 10 דפים ממסכת קידושין, עם פירוש רש"י על הגליון, שנעתקו בראשית תקופת ערש הדפוס. מצאנו אותם בתוך כריכת ספר. אחד מהם מוצג לפנינו.

10 תלמוד בבלי – ואדי אלחג'ארה רמ"ב

את אחד מבתי הדפוס הראשונים יסד המדפיס שלמה בן משה הלוי אלקבץ בואדי אלחג'ארה, לערך בשנת רל"ו (1476), ובו נדפסה ההוצאה הראשונה של התלמוד, עם פירוש רש"י (בלי התוספות), משנת רמ"ב ואילך.

כעבור 10 שנים, בשנת רנ"ב (1492) גורשו היהודים מספרד, וספריהם נשרפו. כך שלא נשאר אף עותק שלם של התלמוד הזה, רק חלקים קטנים שמורים בספריות שונות.

בארכיון הספריה שמורים 17 דפים מתוך ההוצאה הזו של התלמוד, שמצאנו בתוך כריכת ספרים. אחד מהם מוצג לפנינו.

11 תלמוד בבלי – שונצינו רמ"ד

בשנת רמ"ג (1483) פתח יהושע שלמה שונצינו את בית הדפוס בשונצינו שבאיטליה. באותה שנה התחיל להדפיס בו את התלמוד. בהוצאה זו נדפס על הגליון פירוש רש"י וגם התוספות. את מסכת ברכות הראשונה סיים להדפיס בשנת רמ"ד (שנת גמרא"א), בארכיון הספריה שמורים כמה דפים מהוצאה זו, שמצאנו בתוך כריכת ספר. בין הדפים נמצא גם דף הקולופון שבסוף מסכת ברכות, המוצג לפנינו.

12 תלמוד בבלי – פיזארו רס"ט-רע"ט

המדפיס גרשום שונצינו הוא אחד מבני משפחת המדפיסים בשונצינו. אחר כך הוא עבר משם להדפיס ספרים בעיירות שונות באיטליה ובמדינות נוספות (ראה גם מספר 50). את בית הדפוס בפיזארו הוא יסד בשנת רס"ז (1507), ובמשך 20 שנה (עד רפ"ז 1527) הדפיס בו יותר מחמישים ספרים, כחצי מהם – מסכתות הש"ס, שהדפיס בין השנים רס"ט-רע"ט (1509-1519). מתוכם מוצגת לפנינו מסכת עירובין, שנדפסה בשנת רע"א (1511).

13 משנה – נפולי רנ"ב

במשך כמה שנים ניהל המדפיס יהושע שלמה שונצינו את בית הדפוס בשונצינו שבאיטליה, ואחר כך העביר את בית הדפוסו לנפולי (ראה מספרים 17, 50), בשנת רנ"ב (1492) הדפיס בו את ההוצאה הראשונה של המשניות, עם פירוש הרמב"ם. בארכיון הספריה שמורים כמה דפים ממשניות אלו. אחד מהם מוצג לפנינו.

14 תלמוד בבלי – ויניציאה ר"פ-רפ"ג

הפעם הראשונה שנדפס כל התלמוד בהוצאה משובחת, היתה הוצאת בומברג בויניציאה (ראה מספר 5), בשנים ר"פ-רפ"ג (1520-1523). על הגליון נדפסו פירוש רש"י ותוספות. בדפוס זה נקבעה צורת הדף הקבועה של התלמוד, אשר כמעט כל הוצאות התלמוד שמאז ואילך, נדפסו באותו עימוד. ומאז ואילך כשמציינים לגמרא, מציינים לדף ועמוד – שעל פי הוצאה זו. בארכיון הספריה שמורים כמה מסכתות של הוצאה זו. אחת מהם מוצגת לפנינו.

ג. מפרשי התנ"ך והתלמוד

15 רש"י על התורה – ריגיו די קלבריא רל"ה

רבי שלמה יצחקי (רש"י) היה גדול מפרשי התנ"ך והתלמוד (טריווש שבצפון צרפת, ד'תת 1040 – ד'תתס"ה 1105).

פירוש רש"י על התנ"ך והתלמוד נדפס בדרך כלל יחד עם התנ"ך והתלמוד. אמנם בתקופת ערש הדפוס, נדפס פירושו על התורה כספר בפני עצמו.

הספר העברי המתוארך הראשון הוא פירוש רש"י על התורה, שנדפס בעיירה ריגיו שבקלבריא בשנת רל"ה (1475), על ידי המדפיס אברהם ב"ר יצחק בן גרטון. והוא הספר היחיד שנדפס בבית דפוס זה.

בארכיון הספריה שמורים שני דפים של הוצאה זו. אחד מהם מוצג לפנינו (אמצע פרשת מקץ).

16 רלב"ג – מנטובה רל"ו

באותה שנה רל"ה (1475), יסד אברהם כונת את בית הדפוס במנטובה, ובשנה הבאה רל"ו (1476) הדפיס בו את פירוש הרלב"ג על התורה, המוצג לפנינו.

רבי לוי בן גרשון (הרלב"ג) הי' פרשן, מדען ופילוסוף (פרובנס שבדרום צרפת, ה'מ"ח 1288 – ה'קד 1344).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 50457.

17 אבן עזרא – נפולי רמ"ח

רבי אברהם אבן עזרא, הי' פרשן דקדקן ופילוסוף (נולד בספרד בין השנים ד'תתמט-נב 1089-1092, נדד במדינות רבות, ונפטר בין השנים ד'תתקכ"ד-ז 1167-1164).

את בית הדפוס בנפולי יסד המדפיס יוסף ב"ר יצחק אשכנזי גונצנהוזר בשנת רמ"ז (1487). עיקר פעילותו היתה בין השנים רמ"ז-רנ"ב. בשנת רמ"ח הדפיס בו את פירוש האבן עזרא, המוצג לפנינו.

18 פירוש רמב"ן על התורה – נפולי ר"ג

רבי משה בן נחמן (הרמב"ן) הי' מגדולי חכמי ספרד, פוסק פרשן ורופא (ד'תתקנ"ד 1194 – לערך ה'ל 1270). לפנינו פירושו על התורה, שנדפס בדפוסו של גונצנהוזר בנפולי בשנת ר"ג (1490).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 50458.

19 פירוש התורה לבעל הטורים – קושטא עד"ר

רבי יעקב בעל הטורים (ה'כט 1169 – ה'קג 1243), בנו של הרא"ש, חיבר את ספר ההלכה היסודי – ארבעה טורים (ראה מספרים 34-39), וגם פירוש על התורה, טעמי המסורת ופרפראות וגמטריאות. לפנינו הדפוס הראשון של הספר, שנדפס בקושטא עד"ר (1514).

חלק מפירוש זה הועתק בחומשים הנדפסים.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 49992.

20 פירש"י מנחות – כתב יד

בדפוסים הראשונים לא היו רגילים עדיין בדף שער. וכדי שהדף הראשון לא ישאר פתוח, השאירו את העמוד הראשון חלק, והספר התחיל מהעמוד השני.

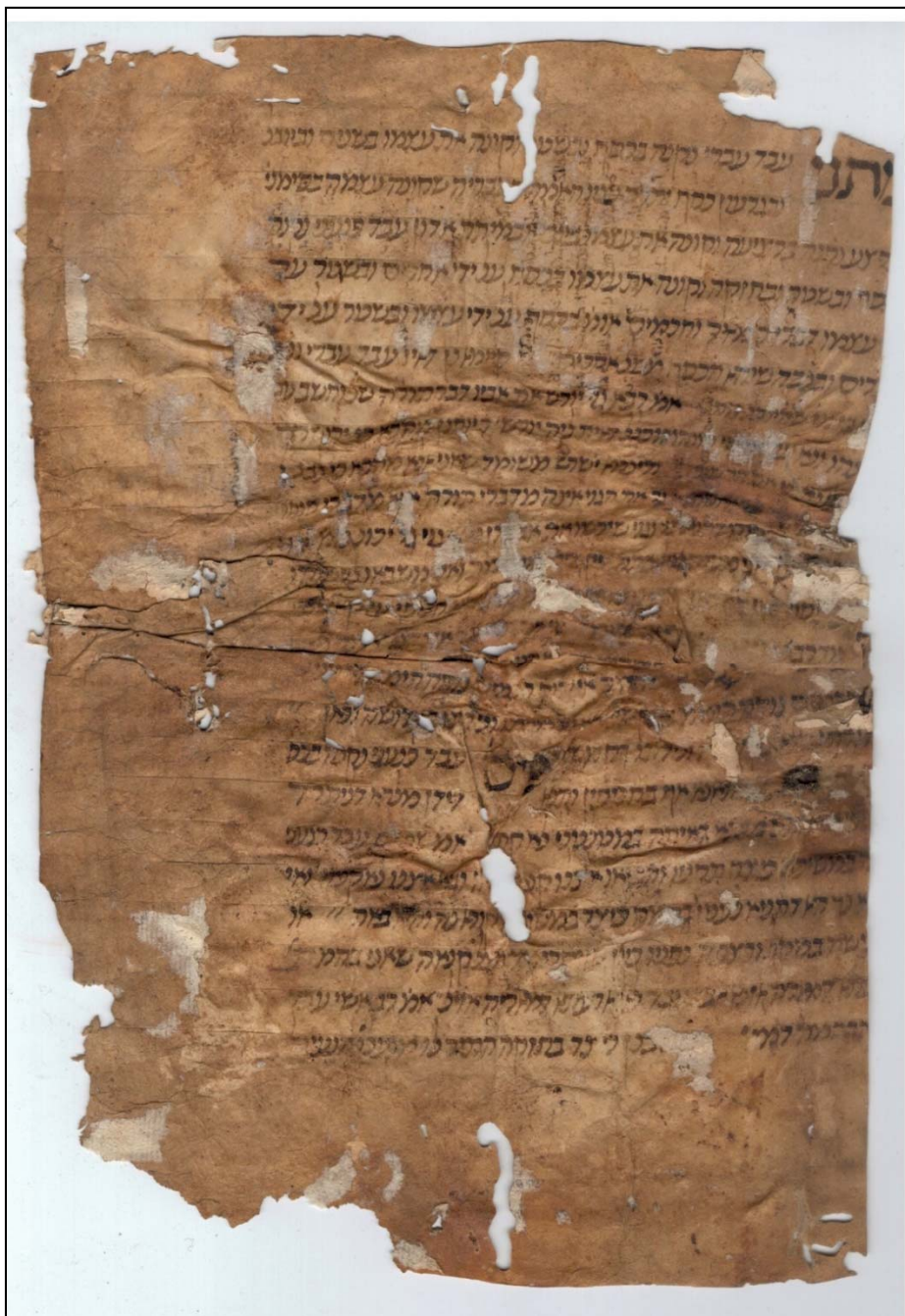
בשעה שהדפיסו את מסכת חגיגה, בואדי אלחג'רה רמ"ב (ראה מספר 10), עדיין לא נדפסה מסכת מנחות. וכשראה בעל הספר את פירושו של רש"י למסכת מנחות בכתב יד, העתיק חלק ממנו על העמוד החלק הזה שבריש מסכת חגיגה. דף זה מוצג לפנינו.

21 תוספות למסכת חגיגה – כתב יד

התוספות נדפסו על גליון התלמוד, מהוצאת שונצינו רמ"ד ואילך (ראה מספר 11). אמנם התלמוד הוצאת ספרד נדפס רק עם פירוש רש"י, בלי התוספות. ואפשר שעותק כזה של מסכת חגיגה הי' קיים אצל אחד הרבנים, שהעתיק לעצמו את התוספות של המסכת הזאת. לפנינו דף העתק חלק מהתוספות למסכת חגיגה, שהועתק במצרים בשנת שמ"ט (1589).

ד. רבינו אלפס

22 הלכות רב אלפס – כתב יד על קלף

ספר "הלכות רב אלפס", כולל את תמצית ההלכות שבתלמוד עם המסקנות למעשה, שנכתב על ידי רבינו יצחק אלפסי (הרי"ף), שחי בראשית תקופת הראשונים (ד'תשע"ג 1013 – ד'תתס"ג 1103).

בתחלה נדפס כספר בפני עצמו בשם "הלכות רב אלפס", עם הפירושים שעליו, ונצטרפו בסופו חיבור ה"מרדכי" ו"התוספתא". כיום נדפסים הם בסוף המסכת.

הדף שלפנינו הוא חלק מהרי"ף למסכת קידושין, כתוב על קלף, שמצאנו בתוך כריכת ספר, והוא שמור בארכיון הספריה (מס' 1709).

23 הלכות רב אלפס – קושטא רס"ט

ההוצאה הראשונה המושלמת של ספר הרי"ף, עם הפירושים שעליו, ועם ה"מרדכי" בסופו, נדפסה בקושטא בשנת רס"ט (1529). בארכיון הספריה שמורים כמה חלקים מהוצאה זו, אחד מהם מוצג לפנינו.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 4838.

24 הלכות רב אלפס – ויניציאה רפ"א

בשנת רפ"א (1521) נדפס בוויניציאה הרי"ף, עם הפירושים שעליו, ועם ה"מרדכי" וה"תוספתא" בסופו, בכמה כרכים. אחד מהם מוצג לפנינו.

25 הלכות רב אלפס – ויניציאה שי"ב

הפעם האחרונה שהרי"ף נדפס בוויניציאה הי' בבית דפוסו של בראגאדין, בשנת שי"ב (1552). בעותק שלפנינו רשומים על הגליון הגהות רבות בכתב איטלקי, שלא הצלחנו עדיין לזהות את מחברו.

26 הלכות רב אלפס – סביוניטה שי"ד

בשנת שי"א (1551) יסד המדפיס טוביה פואה את בית הדפוס בסביוניטה, ובשנת שי"ג (1553) התחיל להדפיס בו את התלמוד, עם

הרבה הוספות וצינונים. אלא שבאותה שנה באה לפני האפיפיור מלשינות של משומדים על התלמוד, ויצאה גזירה לשרוף את התלמוד בכל מדינת איטליה, עם עונשים כבדים על מי שמשאיר עותק של מסכתות התלמוד בביתו (ראה מספר 43), ובהכרח הוחלף אז סדר לימוד התלמוד בלימוד הרי"ף, שהוא תמצית ההלכות שבתלמוד.

באותה שעה התחיל להדפיס את הרי"ף, עם הוספות רבות על הגליון, מוגה על ידי רבי יהושע בועז, ובתוספת שלטי הגבורים שחיבר הנ"ל. בעותק שלפנינו רשומים על הגליון הגהות בכתב יד, שלא הצלחנו עדיין לזהות את מחברו.

27 הלכות רב אלפס – ריווא דטרינטו שי"ח

בשנת שי"ח (1558) נוסד בית הדפוס בריווא דטרינטו, על ידי הרב יוסף אוטולינגי והרב יעקב מרקריאה, והתקיים בו במשך 4 שנים. הספר הראשון שנדפס בו הוא ספר הרי"ף, בפורמט קטן יותר מהקודם, ומוצג לפנינו.

ה. רמב"ם

ספר ההלכות היסודי שעליו נשען בית ישראל הוא ספר "משנה תורה", שחיבר רבי משה בן מיימון – הרמב"ם (נולד בקורדובה שבספרד בין השנים ד'תצ"ה-ה'כ"ג, 1135, ונפטר במצרים בשנת תתקס"ה 1204). ספרו הנ"ל נדפס פעמים רבות.

28 משנה תורה להרמב"ם – שונצינו ר"נ

אחר הדפסת כמה מסכתות בדפוס שונצינו, משנת רמ"ד (1484) ואילך (ראה מספר 11), התחילו להדפיס בו את חיבור המשנה תורה של הרמב"ם, בשנת ר"נ (1490). בארכיון הספריה שמורים כמה עשרות דפים של הוצאה זו, שמצאנו בתוך כריכת ספרים. אחד מהם מוצג לפנינו.

29 משנה תורה להרמב"ם – ויניציאה רפ"ד

בבית דפוסו של דניאל בומברג בוויניציאה נדפסו ספרים רבים (ראה מספרים 5; 14), משנת רע"ז (1517) ואילך. לפנינו ספר הרמב"ם, שהדפיס בשנת רפ"ד (1524), עם הפירושים שעליו.

30 משנה תורה להרמב"ם – ויניציאה ש"י (בראגאדין)

בשנת ש"י (1550) כבר הפסיקה פעילות בית דפוסו של בומברג בוויניציאה. שני בתי דפוס גדולים היו קיימים אז בוויניציאה, האחד הוא של יושטיניאן והשני של בראגאדין (שלשתם אינם יהודים).

בין שנים האחרונים התקיימה תחרות חזקה. שניהם הדפיסו באותה שנה את ספר הרמב"ם, שהביא למחלוקת עצומה, כדלקמן.

לפנינו הרמב"ם שהדפיס בראגאדין. את הרמב"ם הזה הגיה הגאון רבי מאיר קצינלנבויגן, המפורסם בשם מהר"ם מפדואה, בתוספת הגהות וחידושים על הרמב"ם.

31 משנה תורה להרמב"ם – ויניציאה ש"י (יושטיניאן)

עם התחלת הדפוס של הרמב"ם בבית הדפוס של בראגאדין, גנב המדפיס יושטיניאן את הגהותיו של מהר"ם מפדואה, והוציאו לאור במהדורה דומה, ומכרה במחיר נמוך יותר. והוא הרמב"ם המוצג לפנינו.

פרשה זו הסעירה את העולם היהודי, והרמ"א הוציא כרוז של חרם ונידוי על מי שיקנה את מהדורת יושטיניאן.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 45926.

32 משנה תורה להרמב"ם – ויניציאה של"ד

אחרי הסערה הנזכרת, עברו יותר מעשרים שנה שלא נדפס בהם ספר הרמב"ם, עד אשר בשנת של"ד (1574), מסר רבי יוסף קארו (בעל השלחן ערוך) את הרמב"ם לדפוס, מוגה, ובתוספת פירושו כסף משנה. בספריה שמורים כמה עותקים של הוצאה זו. המוצג לפנינו הוא דף השער של אחד מחלקיו.

33 מורה נבוכים – סביוניטה ש"ג

בנוסף לספריו בהלכה חיבר הרמב"ם את ספרו מורה נבוכים.

לפנינו ספר המורה נבוכים שנדפס בסביוניטה בשנת ש"ג (1553).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 10027.

ו. טור ושלחן ערוך

34 טורים – ואדי אל חג'רה ר"מ

רבי יעקב בעל הטורים (לערך ה'ל 1169 – ה' ק 1240), בנו של הרא"ש, חיבר את ספר ארבעה טורים, שהוא החיבור היסודי של ליקוט ההלכות הצריכות לכל אדם (אחרי ספר הרמב"ם, שחובר כמה דורות קודם), מחולק לארבעה חלקים (טורים). נדפס לראשונה בואדי אל חג'רה שבספרד בשנת ר"מ, בבית דפוסו של שלמה אלקבץ. בארכיון הספרייה שמורים כמה דפים מהוצאה זו. אחד מהם מוצג לפנינו.

35 טורים פורטוגל – ר"נ-רנ"ה

אחרי גירוש היהודים מספרד, עברו יהודים רבים לגור בפורטוגל, ואף פתחו בו בית דפוס, והדפיסו בו כמה ספרים; אלא שבעבור איזה שנים, בשנת רנ"ה, גורשו היהודים גם מפורטוגל.

אחד מהספרים שנדפסו בבית דפוס זה בין השנים ר"נ-רנ"ה, הוא ספר הטורים. בארכיון הספרייה שמורים כמה דפים מהוצאה זו. אחד מהם מוצג לפנינו. ←

36 טורים קושטא – רנ"ד-רס"ד

חלק גדול ממגורשי ספרד, בשנת רנ"ב, התיישבו בקושטא, האחים נחמייאש פתחו בה בית דפוס, והספר הראשון שהדפיסו בו הוא ספר הטורים, ולא ברור אם שנת ההדפסה היא רנ"ד (1494), או רס"ד (1504). בארכיון הספרייה שמורים כמה דפים מדפוס זה, שמצאנו בתוך כריכת ספר. אחד מהם מוצג לפנינו.

37 טורים – פאס ר"פ

חלק מהיהודים מגורשי ספרד התיישבו בפאס שבמרוקו. בשנת רע"ו (1516) פתחו בה בית דפוס, שהתקיים שנים אחדות. בארכיון הספרייה שמורים כמה דפים מהטורים שנדפסו בפאס בשנת ר"פ (1520), אותם מצאנו בתוך כריכת ספר. אחד מהם מוצג לפנינו.

38 טורים – קראקא רצ"ט

אחרי גירוש היהודים מספרד ומפורטוגל, התיישב חלק מהמגורשים בפולין. בשנת רצ"ז (1530) פתחו בה בית דפוס, והדפיסו בו את ספר הטורים. שוב הדפיסוהו בשנית בשנת רצ"ט (1539), ומוצג לפנינו.

39 טורים עם בית יוסף – ויניציאה ש"י

הפירוש העקרי על ספר הטורים הוא ה"בית יוסף" של רבי יוסף קארו (בעל השלחן ערוך). המוצג לפנינו הוא הדפוס הראשון של ספר הטורים עם פירוש הבית יוסף, שנדפס בוויניציאה בשנת ש"י (1550).

40 שלחן ערוך – ויניציאה של"ד

אחרי סיום עריכת חיבור ה"בית יוסף" על הטורים, התחיל רבי יוסף קארו לערוך על פיו את ספר ה"שלחן ערוך", שהוא הספר הכי יסודי ומקובל בהלכה. את ההוצאה הראשונה הדפיס בוויניציאה בשנת שכ"ה (1565). שוב נדפס בשנת של"ד (1574), בשני פורמטים. המוצג לפנינו הוא הנדפס בפורמט בינוני (4°). את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 17345.

41 שלחן ערוך – ויניציאה של"ד

במקביל הדפיסו באותה שנה אף בפורמט קטן (8°), המוצג לפנינו.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 17344.

42 דרכי משה והגהות מהרש"ל לטור – כתב יד

אחרי הדפסת הספר הטורים עם פירוש הבית יוסף, שחובר בצפת על ידי רבי יוסף קארו הספרדי, נכתבו הגהות לספר הטורים ולפירוש הבית יוסף, על ידי שני גאוני דורו האשכנזים שבפולין:

(א) רבי משה איסליש – הרמ"א (קראקא לערך רצ"ז 1530 – של"ב 1572), כתב הגהות ל"בית יוסף", ונדפס בשני אופנים: א) דרכי משה הקצר, שנדפס יחד עם הטור ובית יוסף, כהגהות לבית יוסף. ב) דרכי משה הארוך, שנדפס בפני עצמו, וכולל תמצית דברי הבית יוסף והוספת הגהותיו אליהם.

(ב) רבי שלמה לוריא – הרש"ל (רע"א 1510 – לובלין של"ד 1573), כתב הגהות לטור ובית יוסף, והם לא נדפסו בפני עצמם, כי אם הועתקו מתוך כתב-היד, בתוך דברי הדרישה והפרישה והב"ח שעל הטורים.

לפנינו כרך כתב-יד שני החיבורים הנ"ל: א) דרכי משה (הארוך). ב) הגהות הרש"ל.

העתקה זו הושלמה בעיר שידלוב הסמוכה לקראקא, בשנת ת"א (1641).

ז. ספרי הלכה

43 רא"ש – ויניציאה ר"פ

רבינו אשר – הרא"ש (אשכנזי ה' 1250 – ספרד ה'פז 1327), הוא אחד משלשת העמודים שעליהם בנה הבית יוסף את פסקי השלחן ערוך שלו (לצדם של הרי"ף והרמב"ם). ספרו הרא"ש על התלמוד, בנוי על חיבור הרי"ף, אשר הרא"ש מעתיק בתחלה מדבריו ואחר כך דן בפרטי ההלכה. הוא נדפס לראשונה בתלמוד שנדפס בוויניציאה בשנים ר"פ-רפ"ג (ראה מס' 14), בסיום כל מסכת (וכן הוא ברוב ההוצאות של התלמוד).

בארכיון הספרייה נמצא הרא"ש על רוב המסכתות, שנדפס יחד עם התלמוד בדפוס ויניציאה (ר"פ-שי"א) – בלעדי המסכתות עצמן. אולי קשור זה לגזירה שיצאה בשנת שי"ג (1553) לשרוף את התלמוד בכל מדינת איטליה, עם עונשים כבדים על מי שמשאיר עותק של מסכתות התלמוד בביתו (ראה מספר 26). אפשר שאז נותק חיבור הרא"ש הזה מתוך התלמוד, כיון שעליו לא יצאה הגזירה.

44 קיצור פסקי הרא"ש – קושטא ער"ה

רבי יעקב בעל הטורים (ה'כט 1169 – ה' קג 1243), בנו של הרא"ש, חיבר בתחלה את קיצור פסקי הרא"ש, שכולל את תמצית פסקי אביו הרא"ש, ואחר כך חיבר על פיו את חיבורו ארבעה טורים (ראה מספר 34).

קיצור פסקי הרא"ש מצורף בדרך כלל לספר הרא"ש (שנדפס בסוף כל מסכת). והיינו שאחרי הרא"ש בא קיצור פסקי הרא"ש. לפנינו ספר קצור פסקי הרא"ש, שנדפס בתחלה (כמה שנים לפני הדפוס הנ"ל של הרא"ש) כספר בפני עצמו, בקושטא ער"ה (1515).

45 רבינו ירוחם – קושטא רע"ו

ספרי ההלכה היסודיים שעליהם נשען בית ישראל הם הרי"ף הרמב"ם הרא"ש, הטורים והשלחן ערוך. אמנם בדורו של בעל הטורים והסמוך לו, חוברו עוד כמה ספרי הלכה המוצגים לפנינו.

האחד מהם הוא ספר תולדות אדם וחוה, שחיבר רבינו ירוחם ב"ר משולם (הספר מכונה בדרך כלל: רבינו ירוחם), מחבל פרובנס שבצרפת (ה'מ 1280 – ה'קי 1350), מתלמידיו של הרא"ש. נדפס לראשונה בקושטא בשנת רע"ו (1516).

בארכיון הספרייה נמצאים כמה קטעי דפים מדפוס זה, שמצאנו בכריכת ספר. אחד מהם מוצג לפנינו.

46 ארחות חיים – כתב יד

רבי אהרן הכהן מלונלי, חי בדורם של שנים הקודמים. בתחלה ה' מחכמי פרובנס שבצרפת, ובשנת ה'סו (1306) גורש מפרובנס והתיישב באי מיורקה שאצל ספרד.

חיבורו "ארחות חיים" הוא ספר ליקוט הלכות ומנהגים, שחיברו בשתי מהדורות, הנדפס הוא מהמהדורה הראשונה, שחיבר בתקופת פרובנס. ומהדורתו השנייה, שחיבר בתקופת אי מיורקה, מצוטטת בספרי הפוסקים הראשונים. בארכיון הספרייה שמורים 20 דפים של כתב-יד מהדורתו השנייה, שהועתקו כנראה בתקופת חייו, ומצאנום בכריכת ספר. אחד מהם מוצג לפנינו. ←

47 כל בו – נאפולי רנ

באותו דור חי עוד חכם שחיבר את ספר ההלכה "כל בו". לא ידוע שם מחברו, רק זאת שחובר באותו דור. נדפס לראשונה בנאפולי ר"נ (1490), ומוצג לפנינו.

48 תניא – מנטובה עד"ר

באותו דור חי עוד חכם ששמו רבי יחיאל ברבי יקותיאל ב"ר בנימין הרופא, שחיבר את ספר ההלכה "תניא", הכולל פסקי דינים ומנהגים לכל השנה. נקרא גם "תניא רבתי", להבדילו מספר התניא של אדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מלאדי.

לפנינו ההדפסה הראשונה של הספר, במנטובה עד"ר (1514). את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 62595.

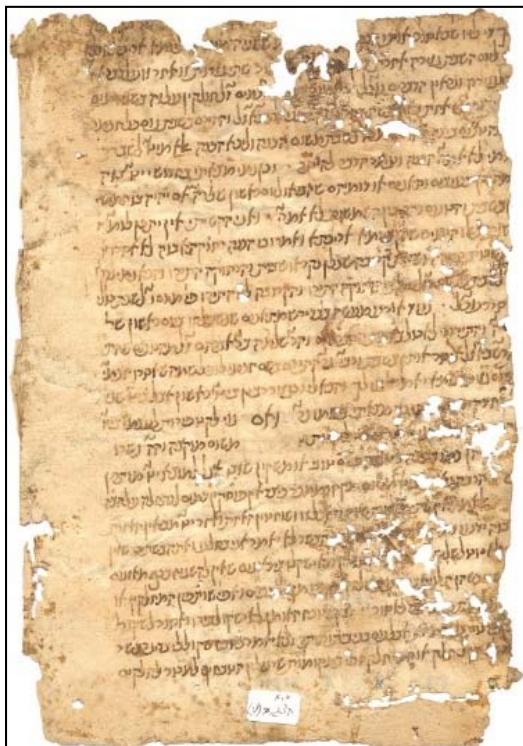
49 שערי דורא – ויניציאה ש"ח

באותו דור חי בגרמניא רבי יצחק מדורא, שחיבר את הספר "שערי דורא", על הלכות איסור והיתר. נדפס לראשונה בקראקא רצ"ד (1534), ובשנית בוויניציאה (1548), שהוא מוצג לפנינו. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 57921.

50 אגור – רימיני רפ"ו

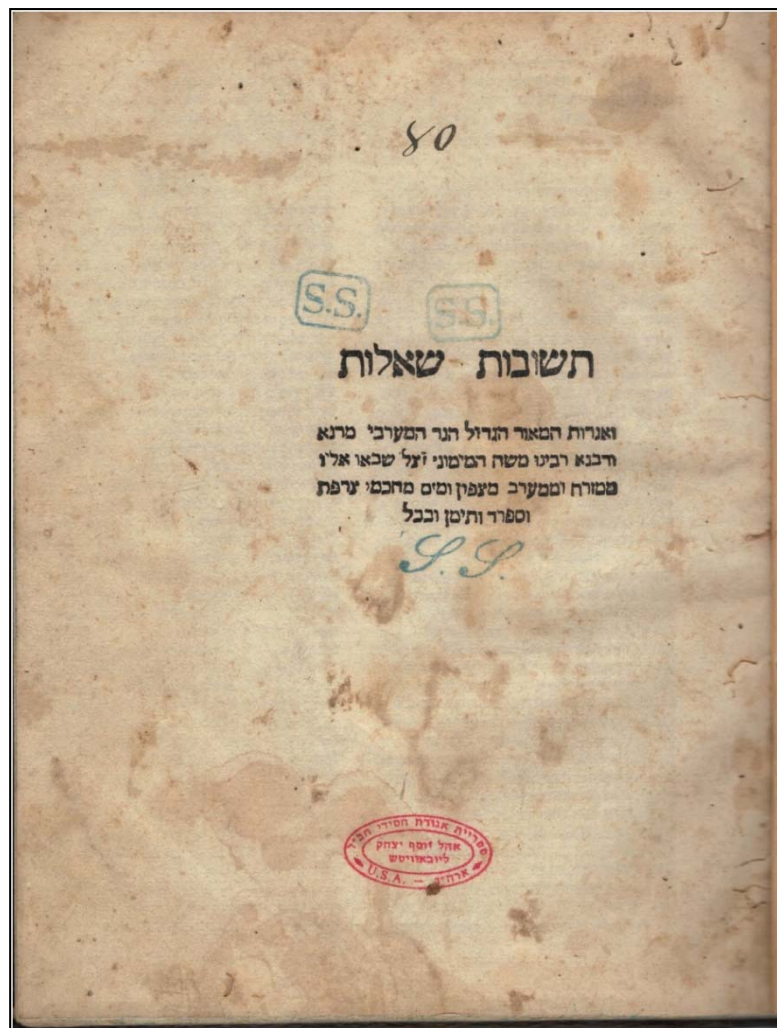
בדור הבא חי בגרמניא רבי יעקב לנדא, שחיבר את ספר ה"אגור", והדפיסו לראשונה בעצמו בבית הדפוס בנפולי, שבו שימש כמגיה. ושוב נדפס ברימיני בשנת רפ"ו.

המדפיס גרשום שונצינו הוא אחד מבני משפחת המדפיסים בשונצינו. אחר כך הוא עבר משם להדפיס ספרים בעיירות שונות באיטליה ובמדינות נוספות (ראה גם מספר 12). את בית הדפוס ברימיני הוא יסד בשנת ר"פ (1520), ובשנת רפ"ו (1526) הדפיס בו את ספר האגור שלפנינו.

ה. שאלות ותשובות

אחת מהפעילויות הענפות בתחום ההלכה הן התשובות שנכתבו על ידי גדולי ישראל בכל הדורות, במענה לשאלות שקיבלו. אחר כך נאספו שאלות ותשובות (שו"ת) אלו ונתחברו לספרים. לפנינו מספר חיבורי שו"ת שנדפסו בתקופה הראשונה של הדפוס העברי.

51 תשובות הרמב"ם – קושטא רע"ז

בנוסף לספרים שחיבר הרמב"ם, נלקט חלק גדול מתשובותיו, ונדפס במשך הדורות בכמה ספרים. אחד מהם הוא ספר תשובות שאלות ואגרות הרמב"ם, שנדפס בקושטא בשנת רע"ז (1517). ←

52 שו"ת הרא"ש – קושטא רע"ז

תשובותיו של רבינו אשר – הרא"ש (אשכנזי ה' 1250 – ספרד ה'פ"ז 1327), נלקטו וסודרו ב-108 כללים, כשכל כלל כולל כמה תשובות. גם ספר זה נדפס לראשונה בקושטא בשנת רע"ז, ומוצג לפנינו. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 16529.

53 תשובות שאלות הרשב"א – בולוניה רצ"ט

רבי שלמה אבן אדרת (הרשב"א) (ד'תתקצ"ה 1235 – ה'ע"א 1310), היה מגדולי ההלכה והפרשנים בספרד. מלבד ספריו בהלכה ובפירוש התלמוד, הרבה לכתוב תשובות לגדולי דורו, שכמה אלפים מהם נדפסו בסדרת שו"ת הרשב"א. בשנת רצ"ט (1539) נדפס בבולוניה ספר "תשובות שאלות" הרשב"א, הכולל ארנה תשובות, המוצג לפנינו. והוא חלק א – בסדרת שו"ת הרשב"א.

54 שו"ת המיוחסות לרמב"ן – ויניציאה רע"ט

כבר לפני זה נדפס בוויניציאה בשנת רע"ט (1519) ספר "תשובות לרבינו משה בן נחמן", והן תשובות הרשב"א, שבטעות יוחסו לרמב"ן. הוא כולל רפח תשובות. והוא חלק ב – בסדר שו"ת הרשב"א. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 16661.

55 שו"ת מהרי"ל – קרימונא שט"ז

רבי יעקב הלוי מולין – מהרי"ל (מגנצא ק"כ 1360 – וורמייזא קפ"ז 1427), גדול ההלכה והמנהג בדורו. ספרו מהרי"ל הוא אחד המקורות הבסיסיים של ההלכה ומנהג האשכנזים. בשנת שט"ז (1556) פתח וינצינצו קונטי את בית הדפוס העברי בקרימונא, ובאותה שנה הדפיס בו את ספר שו"ת מהרי"ל, המוצג לפנינו.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 55768.

56 שו"ת מהר"י ווייל – ויניציאה ש"ט

רבי יעקב ווייל – מהרי"ו (לערך ק"ס 1400 – רי 1450), מתלמידיו של מהרי"ל הנ"ל, מגדולי ההלכה באשכנז. תשובותיו נלקטו ונדפסו בוויניציאה בשנת ש"ט (1549), ומוצג לפנינו. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספרייה מספר 16590.

57 שו"ת מהרי"ק – ויניציאה רע"ט

רבי יוסף קולון – מהרי"ק (לערך ק"פ 1420 – ר"מ 1480), מגדולי הפוסקים בדורו. תשובותיו נלקטו ונדפסו בוויניציאה בשנת רע"ט (1519), ומוצג לפנינו.

ט. ספרי מנין המצוות

"דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה – שלוש מאות וששים וחמש לאווין כמניין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם" (מכות כג, ב).

כבר בתקופת הגאונים נכתבו כמה חיבורים, במנין המצוות. בנוסף לכך, נתחברו במשך הדורות, כמה ספרים בהלכה, מסודרים לפי סדר מנין המצוות. לפנינו כמה מהם, שנדפסו בתקופת ערש הדפוס.

58 ספר המצוות להרמב"ם – קושטא ע"ר

בנוסף לספרים משנה תורה ושאר הספרים שחיבר הרמב"ם, חיבר גם את ספר המצוות, שאת קיצורו שילב בתחלת ספרו "משנה תורה". ובמפורט יותר – בספר המצוות. חיברו בצעירותו בערבית, ותורגם בחייו ללה"ק על ידי רבי אברהם אבן חסדאי, רבי שלמה אבן איוב ורבי משה אבן תיבון.

ספר המצוות המוגש לפנינו, נדפס לראשונה בקושטא בשנת ע"ר (1510).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 45005.

59 סמ"ג – שונצינו רמ"ט

רבי משה מקוצי ה' מבעלי התוספות, בשלהי האלף החמישי, וחיבר את ספר מצות גדול (סמ"ג), שהוא ספר הלכות המסודר לפי סדר מנין המצוות.

המוצג לפנינו הוא הדפוס הראשון של הסמ"ג, שנדפס בשונצינו בשנת רמ"ט (1489).

60 סמ"ק – כתב יד על קלף

רבי יצחק מקורביל ה' מדור האחרון של בעלי התוספות, בתחלת האלף הששי. הוא חיבר את ספר מצות קטן (סמ"ק), שהוא ליקוט הלכות ומנהגים, מחולק לפי סדר המצוות.

שם הספר הוא "עמודי גולה", ונקרא "ספר מצות קטן", להבדילו מספר הסמ"ג.

תלמידו רבינו פרץ מקורביל כתב הגהות לספר, ונדפס עמו.

הוא נדפס לראשונה בקושטא, לערך בשנת ער"ה (1515).

ולפני כן היה נפוץ בכתב-יד.

לפנינו העתק חיבור הסמ"ק, עם הגהות רבי פרץ עליו, כתוב על קלף בתקופה קדומה יותר, ורשום עליו שנקנה על ידי בעליו בכ"ו שבט ש"ה. כתיבה אשכנזית בינונית.

כתב היד שמור בארכיון הספריה מספר 1956. ←

61 סמ"ק – קרימונא שט"ז

בשנת שט"ז פתח וינציצו קונטי את בית הדפוס העברי בקרימונא, ובאותה שנה הדפיס בו הוא ספר הסמ"ק, המוצג לפנינו.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 14002.

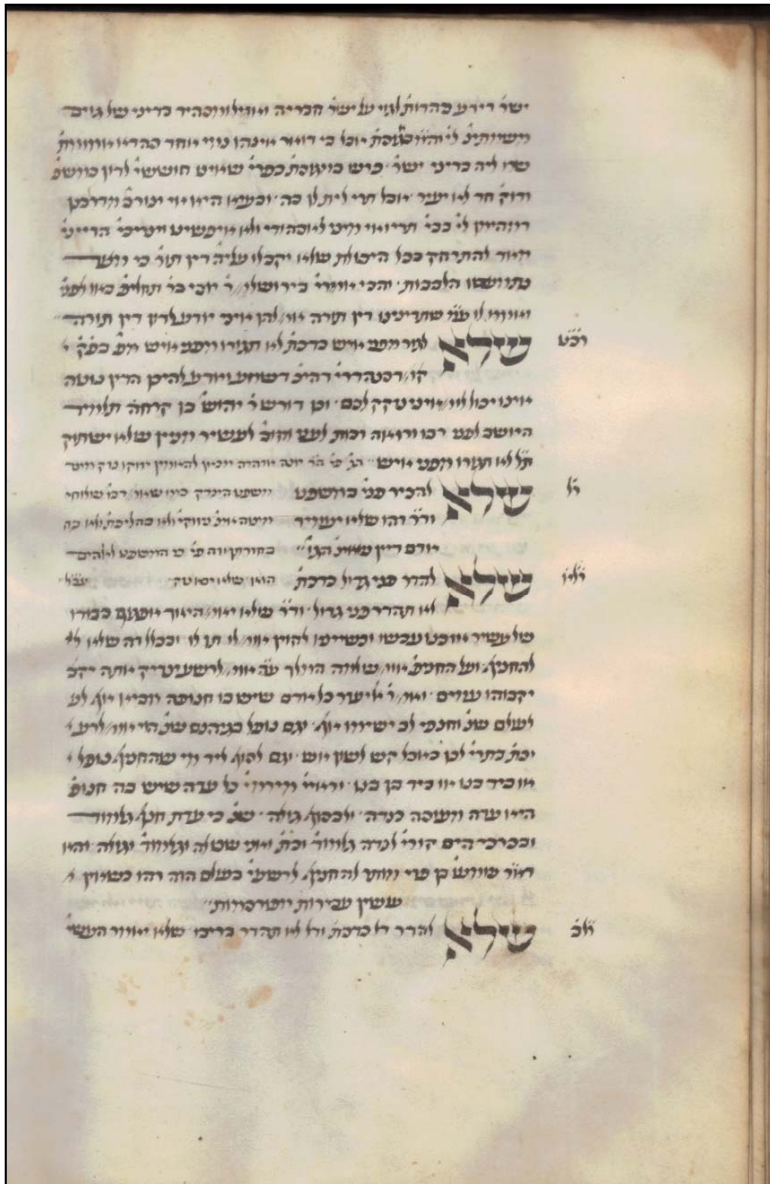
62 אזהרות – קושטא ער"ה

את האזהרות על סדר המצוות חיבר רבי שלמה אבן גבירול, שחי בספרד בשלהי תקופת הגאונים (לערך ד'תשפ"א 1020 – ד'תתי"ח 1057).

רבי שמעון בן צמח דורון (רשב"ץ) (אלג'ירא קכ"א 1361 – ר"ד 1444), כתב עליו פירוש בשם "זוהר הרקיע", ונדפס עמו.

לפנינו הדפוס הראשון של ספר זה, שנדפס לראשונה בקושטא בשנת ער"ה (1515).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 26764.

י. ספרי חקירה

63 עקרים – רימיני רפ"ב

רבי יוסף אלבו חי בספרד במאה השנית לאלף הששי, וחיבר את ספר העקרים, בביאור עקרי היהדות. מוצג לפנינו עותק מדפוס רימיני רפ"ב (1522) של ספר זה. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 49551.

64 ראש אמנה – קושטא רס"ה

אחד ממנהיגי היהדות בתקופת גירוש ספרד הי' רבי דון יצחק אברבנאל. אחרי הגירוש בשנת רנ"ב (1492), התיישב באיטליה. כמה שנים אחר כך מסר לדפוס את ספרו ראש אמנה, בעיקרי האמונה.

נדפס בקושטא בשנת רס"ה (1505), בבית הדפוס של נחמיאש, ומוצג לפנינו. ←

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 55039.

65 כד הקמח – קושטא ער"ה

רבינו בחי" ב"ר אשר (ספרד ה'טו 1255 - לערך ה'ק 1340). בנוסף לספרו בחי" על התורה, חיבר את כד הקמח - דרושים על סדר א"ב על יסודי התורה והמצוות.

לפנינו הדפוס הראשון של ספר זה, שנדפס בקושטא בשנת ער"ה (1515).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 38774.

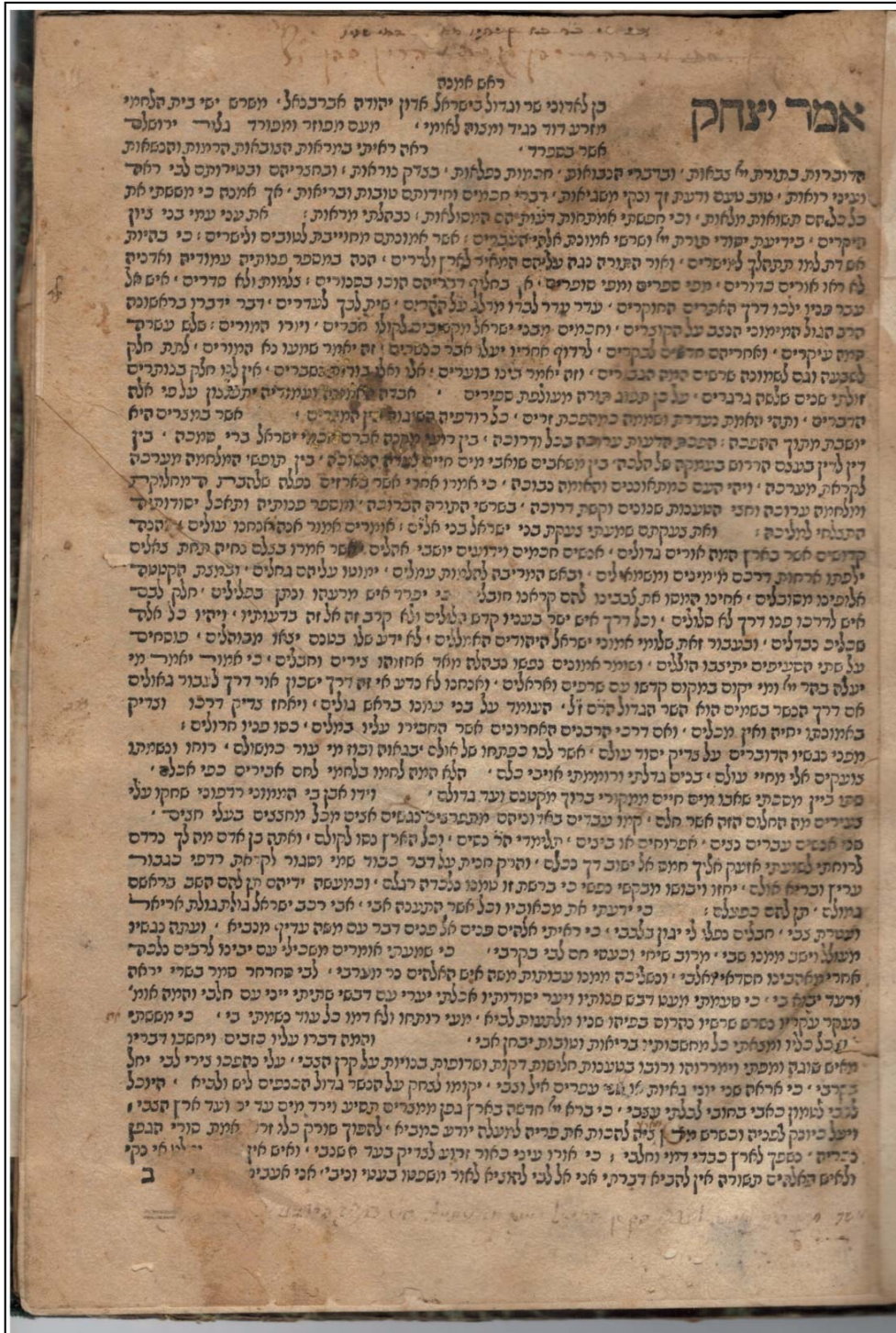
66 דרך אמונה – קושטא רפ"ב

רבי אברהם ביבאגו חי בספרד בתקופה שלפני הגירוש, וחיבר את ספר דרך אמונה - מחקרים פילוסופיים בעניני האמונה והדת. נדפס בקושטא בשנת רפ"ב (1522), ומוצג לפנינו.

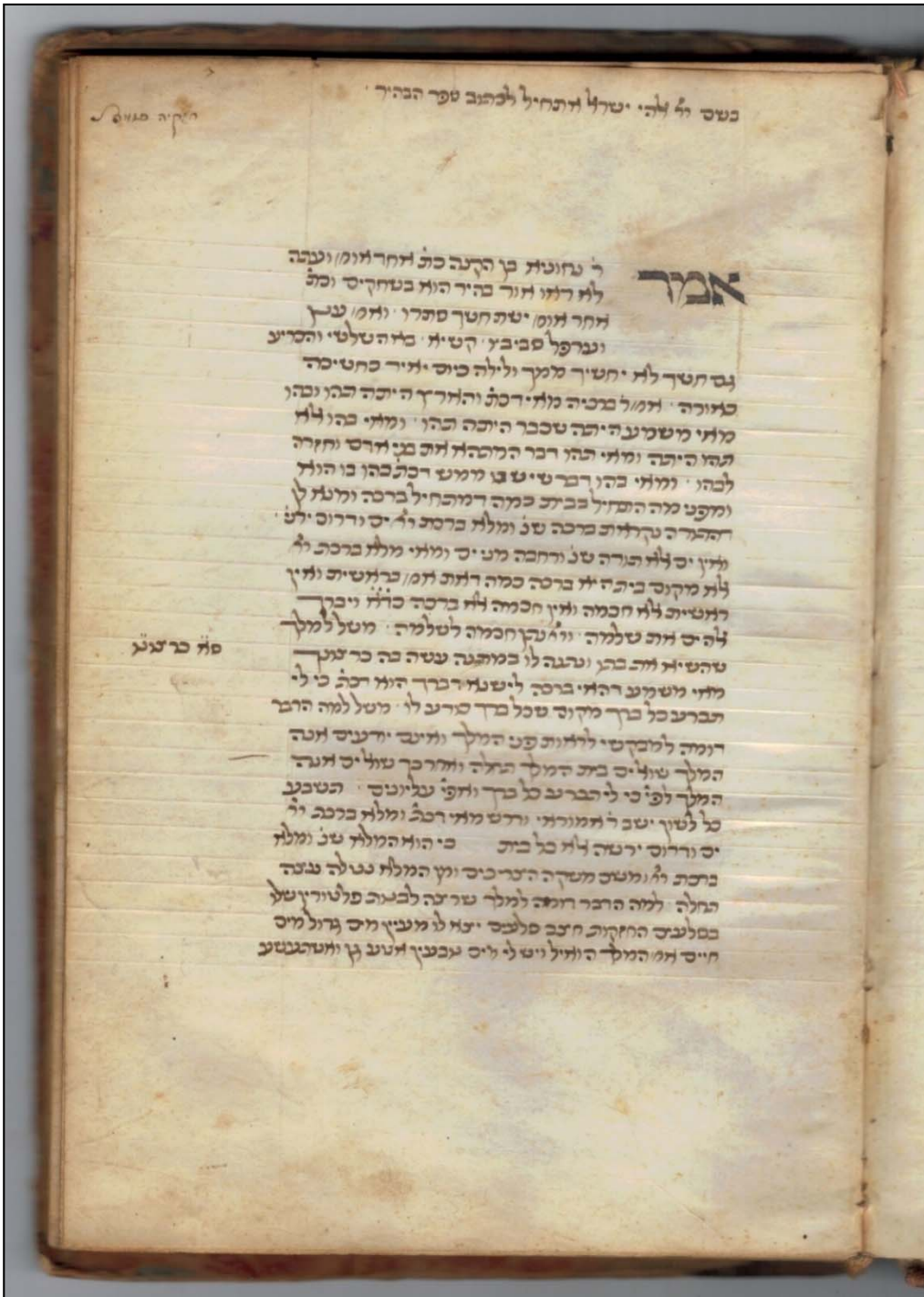
את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 32222.

67 תורה אור – בולוניה רח"צ

רבי דון יוסף ברבי דוד אבן יחייא הספרדי, ממגורשי פורטוגל בשנת רנ"ז, חיבר את ספרו תורה אור, בו יתבאר האורש האחרון אל הנפש וענין גן עדן וגיהנם ועוה"ב. נדפס בבולוניה בשנת רח"צ, ומוצג לפנינו.

יא. ספרי קבלה

68 ספר הבהיר – כתב יד על קלף

ספר הבהיר נחשב לספר הראשון בתורת הקבלה, ומיוחס לרבי נחוניא בן הקנה.

לפנינו העתקה עתיקה של ספר זה על קלף, השמורה בארכיון הספריה מספר 1520. נעתקה על ידי: שלמה ידידיה הכותב. ←

69 זהר – מנטובה שי"ח

ספר הזהר להרשב"י נדפס לראשונה בשנים שי"ח-ש"כ (1558-1560), ובאותן שנים עצמן נדפס בשתי מקומות, האחד במנטובה, בבית דפוסו של ר' מאיר ב"ר אפרים מפאדובה ור' יעקב ב"ר נפתלי מגאזולו (הוא אבי נוסח הזהר שנדפס פעמים רבות במשך הדורות), ומוצג לפנינו.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 5269.

70 זהר – קרימונה שי"ח

וההדפסה השניה – בקרימונה, בבית דפוסו של וינצ'ינו קונטי, בפורמט גדול יותר, ובכמה שינויים מהדפוס הקודם, ומכונה בשם זהר גדול, (נדפס על פיו עוד פעמיים: לובלין שפ"ג-ד, זולצבך תמ"ד), ומוצג לפנינו.

71 מערכת האלקות – פירארה

שיח

רבי פרץ הכהן (ספרד ה'סה 1305 – ה'קל 1370), פרשן התלמוד ומקובל. חיבר את ספר "מערכת האלקות" בקבלה.

רבי יהודה חייט, ממגורשי ספרד, מהמקובלים שהפיצו את תורת הקבלה באיטליה, חיבר פירוש לספר מערכת האלקות, בשם "מנחת יהודה".

הוא נדפס בשנת שי"ח (1558) בפירארה, ומוצג לפנינו.

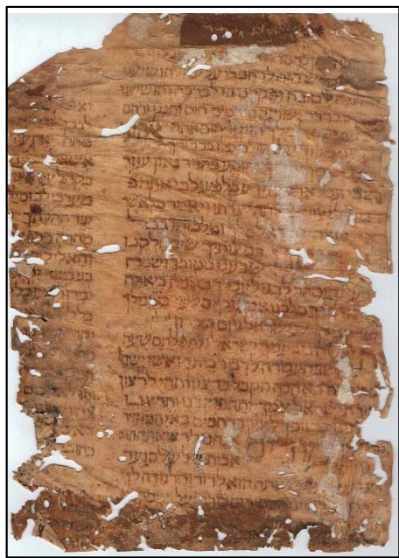
את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 44595.

72 מערכת האלקות – מנטובה שי"ח

ובמקביל נדפס באותה שנה אף במנטובה, ומוצג לפנינו.

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 44596.

יב. סדורים ומחזורים

המחזור נדפס פעמים רבות, עם נוסח מיוחד לכל קהלה. ההוצאות הראשונות הן בדרך כלל נדירות ביותר, כי מרוב התפלות בהם בלו ולא נשמרו. בשלחן שלפנינו מוצגים כמה מהם מתקופת ערש הדפוס, מנוסח קהלות שונות.

73 מחזור – כת"י על קלף

לפנינו דף עתיק, מתוך תפלת ראש השנה, כת"י על קלף, שהוצאנו מתוך כריכת ספר, ונשמר בארכיון הספריה מספר 1706.

74 מחזור – בולוניה

לפנינו מחזור כמנהג ק"ק רומא, עם פירוש קמחא דאבישונא מרבי יוחנן טריויש, שנדפס בבולוניה בשנת ש (1540).

את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 42554.

75 מחזור – מנטובה ש"כ

המחזור כמנהג ק"ק רומא נדפס גם במנטובה, הדפסתו התחילה בשנת שי"ז, והסתיימה בשנת ש"כ (1560), ומוצג לפנינו.

76 מחזור – שאלוניקי שי"י

לעומתו נדפס המחזור כמנהג האשכנזים, במהדורות רבות. המחזור שלפנינו חסר השער, ונרשם עליו בכת"י שנדפס בשאלוניקי בשנת שי"י (1550). והוא בבית דפוסם של ר' שלמה ור' יוסף יעבץ. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 42555.

77 מחזור – ויניציאה שכ"ח

לפנינו המחזור כמנהג האשכנזים שנדפס בוויניציאה בשנת שכ"ח (1568), בבית דפוסו של זורזי די קבאלי. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 42557.

יג. ספרי דקדוק ושירה

78 שרשים – נפולי רנ"א

רבי דוד קמחי הוא מגדולי פרשני המקרא והמדקדקים (חבל נרבונוא שבצרפת, תתק"כ 1160 – תתקצ"ה 1235). בנוסף לפירוש הרד"ק חיבר את ספר השרשים, שנדפס בנפולי בשנת רנ"א (1491). את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 18170.

79 לשון למודים – קושטא רס"ו

רבי דוד אבן יחיאל הי' ממגורשי פורטוגל בשנת רנ"ז. הוא חיבר את ספרו לשון למודים, בחכמת הדקדוק, שנדפס לראשונה בקושטא בשנת רס"ו (1506), בבית דפוסם של דוד ושמואל נחמיאש. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 40667.

80 ערוך – פיזור רע"ז

רבי נתן ברבי יחיאל, חי ברומי בראשית תקופת הראשונים (לערך ד'תשצ"ה 1035 – ד'תתע"א 1110). הוא ערך את ספר הערוך, שהוא באור המלות הזרות שבתלמוד, ערוכים בסדר א"ב.

לפנינו הדפוס הראשון של ספר זה, שנדפס בפיזור רע"ז (1517). תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 49593.

81 ערוך הקצר – קושטא רע"א

אמנם כבר לפני זה, בשנת רע"א (1511) נדפס בקושטא, בבית דפוסם של נחמיאש, ספר ערוך הקצר, שהוא תמצית ספר הערוך. ולא נודע שם מחברו. את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 49607.

82 קונקורדנציה – ויניציאה רפ"ד

הקונקורדנציה, שנקרא גם מאיר נתיב, הוא מפתח שרשי המלים בשפת עבר ואיפה מובאות בתנ"ך, שחובר על ידי ר' יצחק ב"ר קלונימוס נתן. לפנינו הדפוס הראשון של ספר זה, שנדפס בוויניציאה בשנת רפ"ד (1524), בבית דפוסו של בומברג.

83 הדקדוק – באזל רפ"ה

אחד מגדולי המדקדקים וחוקר המסורה הי' אליהו בחור, שחיבר והדפיס ספרים רבים בדקדוק, מתוכם מוצגים כאן ספר הדקדוק שנדפס בבאזל בשנת רפ"ה (1525). את תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 32099.

84 מחברות עמנואל – קושטא רצ"ה

עמנואל הרומי (לערך ה'כ 1260 – ה'צ 1330), הי' סופר ומשורר סאטירי, וחיבר את ספר מחברות עמנואל, שכולל דברי מוסר והלצות, שירי קודש ושירי חול. בשלחן ערוך (סי' שז) אסרו לקרוא בו. לפנינו ספר זה שנדפס לראשונה בקושטא רצ"ה, בבית דפוסו של ר' אליעזר שונצינו. תיאור ותצלום הספר אפשר לראות בקטלוג הספריה מספר 42504.

יד. עלונים

כל מה שמוצג בארונות הם ספרים שנדפסו או שנכתבו בתקופת ערש הדפוס. באותה תקופה עדיין לא הי' רגיל להדפיס עלונים. וגם אם הדפיסו מודעה שתלו על הקיר, הרי אחרי שעבר זמנה ובטל תוכנה, הורדה מהקיר ונזרקה לאשפה. לא היתה סיבה לשמרה בארון הספרים. ואם נשמר העלון, הרי שהוא נדיר ויקר ערך. העלונים השמורים בספריה, ומוצגים לפנינו, הם מבין השנים תנ"ב-תצ"ה.

85 פיורדא, תנ"ב

את בית הדפוס בפיורדא הקים המדפיס יוסף שניאור, בשנת תנ"א. כעבור זמן קצר נפטר, ובית דפוסו המשיך להתקיים על שמו. בשנת תנ"ב הדפיסו מודעה אודות הספרים "שנדפסו בק"ק פיורדא בדפוס המשובח של האלוף כהר"ר יוסף שניאור ז"ל". ←

86 אמשטרדם, תנ"ה

לפעמים היו מדפיסים גליון גדול, על מנת לכופל ולצרפו לספר הנדפס. כזו היא מפת המסעות של בני ישראל במדבר, שנדפסה כדי לכופלה ולצרפה להגדה של פסח שנדפסה באמשטרדם בשנת תנ"ה.

87 מנטובה, ר"ח ניסן תע"ה

"חבורת משמרת הבוקר והערב", למשימי קום ומאחרי שבת ללימוד התורה. בר"ח ניסן תס"ב נוסדה במנטובה "חבורת משמרת הבוקר והערב". כעבור 13 שנה, בר"ח ניסן תע"ה, חגגו את "יום הולדת החבורה הנ"ל", והדפיסו לכבודו "שיר למעלות".

88 מנטובה, חורף תפ"ג

במנטובה היתה תקנת הקהלה שלא "ללבוש בגדי מלכים" ותכשיטים, כדי שלא להתראות לפני אומות העולם, ופירטו בפירוט רב איזה לבושים ותכשיטים מותר ללבוש, ואיזה ריקודים מותר לרקוד. תקנות אלו נקראו בשם "פרגמאטיקה".

את התקנות האלו חידשו מזמן לזמן, עם הוספת פרטים על פי החלטת "הרוב כנהוג".

בכ"ט חשון תפ"ג חידשו תקנות אלו לשש שנים -

מראש חודש אדר שני תפ"ג עד ערב ראש חודש אדר תפ"ט. ונדפסו בחתימת הרב דוד פינצי והסופר ר' שמשון מורון. כרוזים דומים, בהוספת פרטים, נמצאים בארכיון הספריה מהשנים תצ"ה. תק"א. תקנ"ב. תקנ"ה.

89 מנטובה, תפ"ט

"הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם הרי אלו מתפללים עליהם שאין לך צרה יתירה מזו" (שו"ע או"ח סי' תקעו סי"א). בשנת תפ"ט הדפיסו במנטובה דף של "תפלה לרבו גשמים שמפסידים התבואות".

90 מנטובה, תצ"ב

בשנת תצ"ב התקיימו במנטובה נישואי ר' יצחק מאריני עם זוגתו יודיטה, לכבוד אירוע זה הדפיס רבי ישעיהו באסאן (בעל הלחמי תודה) שיר תהלה.

בארכיון הספריה שמור גם גליון נוסף, עם שיר שכתב בנו רבי ישראל בנימין באסאן, לכבוד נישואי בן ציון אשכנזי עם זוגתו ברכה.

91 פירינצי, תצ"ה

בשנת תצ"ה פגעה מגפה בעיר ריגיו שבאיטליה, וחברו אז "תפלה לריבוי חלאים", שאותה הדפיסו בבית הדפוס של שמואל פלאסאס בפירינצי.

